

ROLF ENGLUND:

USA och Meidner-land

Med utgångspunkt från en amerikansk bok jämför civilekonom Rolf Englund det amerikanska pensionsfondssystemet med Meidnerfonderna. Det förra köper aktier på börsen, de senare kräver del i företagets vinst. SE-bankens aktuella och omskrivna förslag utgår också från vinstandelsprincipen. Därmed, menar författaren i sitt personligt färgade inlägg i den aktuella debatten, banar banken väg för ett system, som de svenska väljarna i höstas sade nej till.

Om socialism definieras som arbetarnas äganderätt till produktionsmedlen så är – eller blir – USA världens första verkligt socialistiska land. Det hävdar Peter F Drucker, en välkänd och respekterad amerikan, författare till flera läroböcker som används vid de svenska universiteten.

Han bygger sitt överraskande konstaterande på en enkel observation. Han anger nämligen i sin bok "Socialism genom pensionsfonder" att de anställda i USA genom sina pensionsfonder redan i dag äger ca 35 % av de amerikanska företagens aktiekapital. Denna andel kommer, enligt Drucker, att fram till år 1985 stiga till mellan 50 och 60 %. Några uppgifter som motsäger hans påstående har inte synts till.

Det finns fn omkring 50 000 pensionsfonder i USA, och varje år tillföres dessa omkring 20 miljarder dollar mer än de betalar ut. En stor del av detta överskott har placerats i aktier. Att vi i Sverige inte har haft en liknande utveckling beror, såvitt jag förstår, endast på att socialdemokraterna mot de borgerligas önskan genomdrev ATP-systemet.

Om Drucker har rätt – och ingenting tyder på motsatsen – betyder detta, att man i USA inom ett fåtal år kommer att ställas inför uppgiften att i praktiken lösa några av de problem, som ett genomförande av Meidnerfonderna skulle ha skapat i Sverige. Hit hör främst frågan om de fackliga organisationernas ställning.

Hittills har man i USA valt att ignorera problemets existens. Drucker påpekar i sin bok att den amerikanska kongressen arbetade under mer än två år på den nya pensions-

lagen av år 1974. Den hörde otaliga experter, genomförde dussintals utredningar och granskade alternativa förslag. Men på alla dessa tusentals tryckta sidor finner man, skriver Drucker, inte så mycket som *ett* omnämnande av pensionsfondernas sociala och politiska konsekvenser och mycket litet om deras ekonomiska effekter på exempelvis kapitalbildningen.

Drucker hävdar att den amerikanska kapitalmarknaden i dag domineras av på sin höjd 1000–1500 stora företagsanknutna pensionsfonder, och att de dagliga investeringsbesluten är delegerade till en mycket mindre grupp personer, knutna till de största bankerna och försäkringsbolagen.

Enligt Drucker måste man lösa problemet rörande strukturen och ledningen av de autonoma, självstyrande företag och institutioner, som i varje demokratisk socialism måste axla bördan av väsentliga sociala uppgifter. Främst står, hävdar han, frågan om dessa institutioners ansvarighet, kontroll och legitimitet. Pensionsfonderna har, skriver han, gjort skilsmässan mellan traditionell "ägarerätt" och "ledning" definitiv, men fondförvaltarna hamnar i en ohållbar situation, eftersom de inte har någon att redovisa sitt ansvar inför. Om företagsledningarna skulle brista i sina plikter gentemot de nya ägarna, dvs pensionsfondernas förmånstagare, kommer detta att leda till att de förlorar sin legitimitet och sannolikt mycket snart även sin självständighet till fackföreningarna. Men, framhåller Drucker, fackföreningarna har inte kapacitet att kontrollera företagsledningar, och det är helt osannolikt att det amerikanska samhället skulle acceptera dem

som legitima centra för företagsledningens makt. Förr eller senare kommer därför den centrala regeringen att kallas in för att återställa ordningen, vilket bara kan betyda att företagsledningarna förlorar sin självständighet och får sin beslutanderätt utbytt mot regeringskontroll.

Meidner-land

Vari ligger då skillnaderna mellan den amerikanska "pensionsfondssocialismen" och det svenska "Meidner-land", som de borgerliga politikerna med rätta varnade för i den senaste valrörelsen? En skillnad är att, medan pensionsfonderna ärligen har köpt sina aktier på börsen, Meidnerfonderna skulle få sina aktier av företagets *vinster* genom tvångsmässiga nyemissioner. Detta skulle innebära att de tidigare aktieägarna skulle få se sina aktier sjunka i värde på börsen. Kursfallen skulle bli så stora, att man utan tvekan härom måste använda uttrycket konfiskation.

En annan skillnad är att Meidnerfonderna skulle vara få, medan pensionsfonderna i USA kan räknas i tusental. Men frågan om antalet fonder är egentligen mindre intressant. Avgörande är endast om fonderna är uteslutande kapitalförvaltande organ med vinstmaximering som enda syfte, eller om fondernas styrelser ägnar sig åt att bedriva en egen ekonomisk politik. Enligt klassisk liberal, ekonomisk teori ser den "osynliga handen" till att allt löser sig till det bästa för konsumenterna och samhället, om företagen eftersträvar högsta möjliga vinst. Ägarnas uppgift är i detta system att se till att fö-

retagsledningarna strävar efter detta mål och att avsätta dem om de handlar annorlunda. Meidnerfonderna har emellertid ett annat syfte. Dessa fonder skulle sträva mot andra mål än dem som marknadskrafterna anvisar. Däri ligger det fina för en socialist och det oacceptabla för en icke-socialist.

Hur kommer då de amerikanska fackföreningarna att reagera, när de förr eller senare ställs inför frågan om de vill axla ägaransvaret för det amerikanska näringslivet och därmed ikläda sig den hopplösa rollen av både arbetsgivare och arbetstagarrepresentant? Om de väljer att bli företagsledare, blir USA – det förefaller uppenbart – det första landet med en demokratisk socialism. Om de skjuter ansvaret från sig, återstår det att lösa frågan om vem eller vilka som i praktiken skall utöva ägarmakten i de amerikanska företagen.

SE-bankens nya fond

Drucker är i sin bok mycket kritisk gentemot dem som förespråkar pensionsfonder, vilka endast köper aktier i det företag, vari pensionsfondens förmånstagare är anställda. Att investera huvuddelen av arbetarnas besparingar i det företag som sysselsätter dem är möjligen industriell demokrati, men det är finansiell ansvarslöshet, slår Drucker fast.

Detta är något som SE-bankens ledning och bolagsstämma borde besinna. Eftersom

SE-bankens fond för de anställda endast kommer att äga aktier i SE-banken blir riskspridningen minimal. I vanliga fall skulle en bankman inte kunna föreslå någon aktiesparare att lägga en så stor del av sina besparingar i endast ett företag utan att bli utskrattad av sina kolleger. Till råga på allt bygger SE-bankens fondförslag på vinstandelsprincipen. Detta är betydelsefullt. Det är nämligen så, att i botten på Meidnerförslaget ligger den ideologiska och filosofiska frågan om de anställda har en rätt till vinsten, vilket Marx och Meidner hävdar, eller ej. SE-bankens vinstdelningsplan innebär ett erkännande av att de anställda har en sådan rätt. Från socialistiskt håll kommer man därför att kunna bemöta våra argument mot vinstdelning med det åtminstone debattmässigt övertygande argumentet, att SE-banken och dess aktieägare, däribland Wallenbergstiftelsen, redan accepterat att de anställda har rätt till en del av vinsten.

Den prejudicerande effekten av SE-bankens beslut kan bli betydande. Om flera företag följer efter, skapas nya orättvisor på arbetsmarknaden mellan dem som får och inte får andel i vinsten. Detta kommer att framkalla krav på ett vinstandelssystem som behandlar alla lika. Ett sådant system finns redan i dag; det har Meidner till upphovsman. Det är beklagligt att SE-banken skall bana väg för det system, som de svenska väljarna i förra årets val sade ett bestämt nej till.